

Winkelpuien van Gerrit Rietveld

'De Stijl' met zijn filosofie van het neo-plasticisme, waaraan ook *Gerrit Rietveld* deel had, betekende een ommezwaai in de Nederlandse architectuur ten gunste van het eigentijdse bouwen, beïnvloed door o.m. het kubisme. Deze stroming had ook grote invloed op de alternatieve vormgeving van de winkelpui in de Nederlandse steden en dorpen. Een en ander kwam in een stroomversnelling door het daarop volgende functionalisme uit de periode 1930-1970.

Schilderijen en prenten informeren ons over de vormgeving van de winkelpui tussen 1400 en 1900, later ondersteund door de vroege fotografie.

De ontwikkeling van de glasfabricage heeft grote invloed gehad op de vormgeving en de grootte van de winkelpui tussen 1800 en nu. De 'kleine ruitjes' ontstonden niet uit romantische overwegingen, maar door het bewust aan elkaar schakelen van bescheiden glasmatten, zodat een groter transport vlak voor lichtinval kon ontstaan. De in-

De kantoorboekhandel MADO aan de Oudegracht 119 in Utrecht met pui van Rietveld.

dustriële revolutie zorgde voor nieuwe vindingen inzake de glasfabricage, zodat na 1850 (denk aan *Crystal Palace*) de architectonische en technische mogelijkheden onbegrensd bleken te zijn. Zo ontstond de 'curtain-wall' (gordijngevel). Tegen die achtergrond en de stormachtige ontwikkeling van de statica moet de ontwikkeling van de steeds opener en stoutmoediger geconstrueerde moderne winkelpui worden gezien.

Pionierfase

J. Duiker en *B. Bijvoet* verzorgden in 1925 (één jaar na het *Schröderhuis* van Rietveld te Utrecht) de vormgeving van een apotheek in Zandvoort. Smaakvol en sober is hier de rechthoekige etalage, die tot de uiterste essentie is teruggebracht, voorzien van een verdiepte, schuin geplaatste ingang deur in een nis ernaast.

Uit de periode 1923-'24 dateert de eerste Utrechtse winkelpui van Rietveld: de winkel van *Wessels*. Opvallend zijn de bekronende latei met gewaagd dwars uitstekende betonbalk, een stukje lucht tussen de pui zelf en de latei, en op straatniveau de uiterst sobere rechthoekige glaspui met rechts de in een nis teruggeplaatste entree, aangebracht onder een bestaand étagehuis van baksteen.

Iets vroeger is de pui van een juwelierswinkel te Amsterdam (helaas gesloopt), waarvan foto's te zien waren op de eerste expositie van 'de Stijl' in Parijs, gehouden in de Galerie 'L'Effort Moderne'. De realisatie vond plaats in 1920-'22. Een door witte lijnen begrensde, rechthoekige pui is de blikvanger, met daarachter, verdiept, ten opzichten van elkaar verspringende glasbakken en rechts: de entree.

Zaudy in Wezel

In 1928 krijgt Gerrit Rietveld de eervolle opdracht de winkelpui en het interieur van de firma *Zaudy* in het Nederrijnse *Wezel* (Duitsland) te verbouwen. De impuls hiertoe kwam van Bauhaus-docent *Hinnerk Schaper*, die van mening was dat een Nederlands architect beter uit de voeten zou kunnen met wijzigingen aan de bestaande smalle gevel. Rietveld hield erg veel van winkels, omdat de open glazen hoeken zoals ze momenteel veel toegepast worden, destijds volkomen nieuw waren. Het ontwerp voor *Zaudy* was revolutionair: een uit glas bestaand glazen front, dat voor een deel schuin naar voren springt. Halverwege tussen trap en begane grond van het interieur ontwikkelt de creatieve architect een 'zwevend' kantoor. Dit biedt zich op ingang en kassa van de winkel.

Na de machtsovername door *Adolf Hitler* in 1933 werd deze fraaie winkel door nazi's verwoest: de eigenaar was een Jood.

De eerste maquette van G. Rietveld van een winkel is een model voor een juwelierswinkel uit 1920-'22. Voor deze zaak ontwierp hij ook tot elementaire

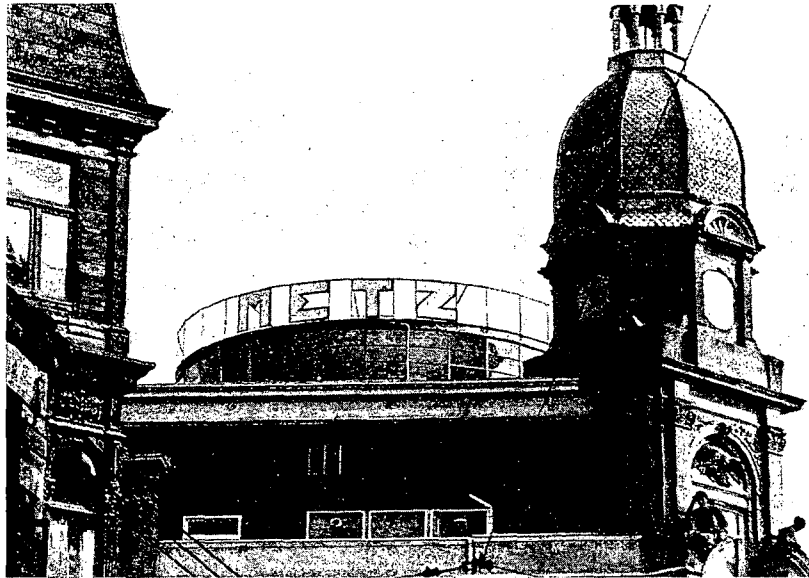

De winkelpui van de firma *Zaudy* in Wezel (West-Duitsland).

geometrische vormen teruggebrachte lampen.

MADO in Utrecht

De kantoorboekhandel MADO aan de Oudegracht 119 in hartje Utrecht (op de oude gevelijst boven staat te lezen: 'Klein Blankenborch'- rechts ernaast staat 'Groot Blankenborch'- nu: *De Slegte*) kreeg in 1961-'63 een nieuwe winkelpui naar ontwerp van Gerrit Rietveld. Ook hier een vrijstaand blok van glas, met terugspringende ingang. Blauwgrijze mozaïeksteentjes vormen het fond van de terugliggende sokkels. Rietveld koos voor een eigentijdse vormgeving, die hoogstens in de maatvoering nog iets gemeen heeft met het bestaande huis van rond 1800. Hoewel deze fraaie pui bedreigd was, wist men in Utrecht tijdig maatregelen te nemen, ook door de goede invloed van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Wel is de detaillering van de in de nauwe *Drieharingstraat* gelegen wand uit de periode rond 1930 kort geleden vervangen door moderne etalages van drie winkelpanden naar ontwerp van

Bekroning van het gebouw van Metz in de Amsterdamse Leidsestraat.

architekt *Ad Smeulders BNA* uit Tilburg (hoofdtinten: zwart en geel).

De bemoeienis van Gerrit Rietveld (en zijn geestverwanten) met typografie en belettering sinds de vroege jaren '20 voert ook bij MADO tot een eigen logo,

zowel voor het briefhoofd als voor de ornamentatie (uiterst rechts, asymmetrisch) van de latei van de glazen pui.

Niet alleen voor MADO, maar ook voor *Zaudy, Metz & Co* (1933), *Steltman* en zijn veel jongere schepping *de Zonnehof* in Amersfoort verzorgde Rietveld in het voetspoor van Bauhaus-denkbeelden de streng- schreefloze

logo's, meest in kapitalen op en aan de gevels.

Metz & Co.

De sky-line van de Leidsestraat in Amsterdam toont als bekroning van het leuke ronde gebouwtje van Metz (geïnspireerd door *Van Nelle*, volgens *Ben Rebel*) een fraai logo uit het bouwjaar 1933.

Het laatste ontwerp van Gerrit Rietveld voor een winkel was het interieur van de juwelenzaak *Steltman* in 's Gravenhage uit de periode 1963-'67.

In het kader van het actieplan jongere bouwkunst (MIP), dat nu z'n tweede fase ingaat, verdienen waardevolle winkelpuizen in Nederland meer aandacht. Er wordt nog te veel zonder pardon gesloopt!

Literatuur

W. Bertheux, G. Oorthuys e.a., G. Rietveld architect. Catalogus nr. 516, expositie Stedelijk Museum Amsterdam, 26-11-1971 tot 9-1-1972

F. Bless, Rietveld 1888-1964. Een biografie. Amsterdam-Baarn 1982.

Th.M. Brown. The work of G. Rietveld architect, Utrecht 1958.

B. Rebel, Het nieuwe bouwen, het functionalisme in Nederland, 1918-1945, Assen 1983.